

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

*М.В. Тищенко,
ректор Запорізького юридичного ін-ту МВС України,
Заслужений юрист України
Г.О. Душейко, канд. юрид. наук,
начальник каф. ОРД та СТ
Запорізького юридичного ін-ту МВС України*

Тактичні особливості реалізації оперативно-розшукової інформації при порушенні кримінальної справи

Оперативно-розшукова тактика як самостійна частина ОРД відображає всі її головні риси, в тому числі і спрямованість на забезпечення практичних потреб оперативних служб органів внутрішніх справ. При цьому узагальнення вироблених практикою прийомів і методів організації і проведення оперативно-розшукових заходів збагачує тактику, зумовлює виникнення і розвиток нових тактичних прийомів боротьби із злочинністю. Слід враховувати, що деякі науковці XIX ст. характеризували боротьбу зі злочинністю як війну. На підставі чого робиться висновок про необхідність розробки тактичних основ такої боротьби.

Термін «тактика» походить від грецького слова (гр. *taktica* – мистецтво побудови військ, від *tasso* – будуую, вибудовую). Це складова частина військового мистецтва, яке включає теорію і практику підготовки і ведення бою військовими частинами і підрозділами різних видів збройних сил. Отже, тактика – це сукупність засобів і прийомів для досягнення поставленої мети.

Тому не випадково, що в системі наукових категорій боротьби із злочинністю одне з центральних місць посідає поняття «тактика». Ми підтримуємо точку зору тих авторів, які розглядають оперативно-розшукову тактику як систему наукових рекомендацій тактичного характеру, включаючи тим самим тактику в теорію ОРД і визнаючи за нею науково-практичний характер, а також, вводячи її у русло законності.

Сучасна наукова думка щодо суті оперативно-розшукової тактики поділяє її на дві взаємопов'язані частини: загальна та спеціальна тактика. Причому загальна тактика містить наукові положення та рекомендації загального характеру, а спеціальна стосовно рішення конкретних оперативно-тактичних завдань.

Отже, спираючись на викладене, та роботи вчених криміналістів А.Р. Белкіна, В.С. Коновалової та ін., можемо зробити висновок, стосовно тактики реалізації оперативно-розшукової інформації, про те, що вона має дві складові частини: наукові положення і рекомендації стосовно інформацій-

но-аналітичної роботи і здійснення оперативно-тактичного планування, що забезпечує комплексне застосування оперативно-розшукових можливостей під час порушення кримінальної справи – загальна тактика, системі тактичних прийомів (способів) здійснення оперативно-розшукових заходів різного виду і призначення, направлених на вирішення конкретних оперативно-тактичних завдань під час реалізації оперативної інформації – спеціальна тактика.

Тактичні прийоми знаходяться в складній і суперечливій взаємодії з організаційними формами і методами ОРД. Перевірка первинних відомостей, первинної інформації і т. ін. в основному протікає в рамках однієї з форм ОРД оперативного пошуку осіб, предметів і подій (фактів), які викликають оперативний інтерес. Не зупиняючись детально на оцінці такої думки, лише вкажемо на можливість іншого підходу до питання про місце перевірки первинних відомостей з метою подальшого ефективного їх використання.

Аналіз більш ніж 260 вивчених оперативно-розшукових та кримінальних справ дозволяє поділити всі отримані відомості за своїм змістом на: дані, що дозволяють передбачити порушення кримінального закону безвідносно до конкретних осіб, відомості про злочини, що задумуються, готуються або вчинені особою (групою); дані про групу осіб (особу), від яких, судячи з їх поведінки, можна чекати вчинення злочину; відомості, що вказують на обізнаність тих або інших осіб про місце знаходження (появи) злочинців, що розшуковуються, або громадян, що пропали безвісти. Залежно від обставинки, яка конкретно складається і характеру інформації, її перевірка може бути різною і визначається відомчими нормативними актами. В цей час перевірка здійснюється за перевірочними матеріалами або із заведенням облікової справи.

Як свідчить практика, результативність перевірки первинних відомостей забезпечується виконанням ряду вимог: дотриманням законності, термінів перевірки, її повнотою і всебічністю, об'єктивністю і активністю, плановою організованістю і конспірацією при тісній взаємодії зі співробітниками попереднього слідства, а також інших служб і підрозділів ОВС.

З урахуванням вимог законів, проведеного аналізу оперативно-розшукових справ, опитування слідчих та оперативних працівників, дані, отримані при перевірці первинних відомостей, можуть бути використані для прийняття рішень передбачених кримінально-процесуальним законодавством та відомчими нормативними актами.

Іншими способами реалізації первинних відомостей про осіб і факти, що становлять оперативний інтерес, є вживання заходів для попередження злочинів з боку осіб, які виношують злочинні задуми або готуються вчинити злочин, вживання заходів індивідуального профілактичного впливу відносно осіб, від яких можна чекати вчинення злочину; роз'єднання гру-

пи, сформованої для злочинних цілей; розпук злочинців, що переховуються і осіб, що пропали безвісти.

Вирішення вказаних завдань і досягнення кінцевих цілей забезпечується здійсненням комплексу оперативно-розшукових заходів. Комплексний характер оперативно-розшукових заходів реалізується в рамках організаційно-тактичних форм ОРД. Самостійність окремої організаційно-тактичної форми при цьому не виключає, а навпаки, передбачає органічний взаємозв'язок форм. Таке взаємопроникнення може бути досліджене за різними напрямками.

Кожна з цих форм носить самостійний характер і відрізняється від інших специфічними рисами. Самостійне інформаційне забезпечення названих вище форм ОРД зумовлюється не якимось окремими специфічними рисами, а сумою різних властивостей, притаманним цим формам. До числа основних таких їх якостей, на наш погляд, можна віднести: підстави для початку проведення оперативно-розшукових заходів у рамках кожної з названих форм; задачі і кінцеві цілі; організацію цих форм ОРД; тактику оперативно-розшукових заходів, здійснюваних у вказаних формах; основні напрями реалізації отриманих даних стосовно названих форм ОРД; підстави для припинення застосування оперативно-розшукових заходів в рамках вказаних форм; документи носії інформації (справи оперативного обліку).

Існуючі по цих позиціях особливості, в своїй сукупності і дозволяють відмежувати один від одного і виділити кожен форму в самостійну.

У гносеологічному аспекті оперативну розробку ми розглядаємо як різновид процесу пізнання, що має свій предмет і здійснюється в особливому режимі і за спеціальною «технологією». Оперативна розробка, на наш погляд, це специфічне за засобами і методами оперативне дослідження, метою якого є пізнання дійсності, так чи інакше пов'язаного з кримінальним покаранням діяння, коли інші пізнавальні прийоми внаслідок відомих причин застосовані бути не можуть. Як і пізнання взагалі, воно розвивається від незнання до знання, від знання менш повного до знання більш повного, від збачення суті фактів до встановлення істини.

Реалізація даних оперативної розробки, як правило, тривалий процес, який може протікати як до, так і після порушення кримінальної справи. Як будь-який інший процес, вона підпорядковується ряду вимог, дотримання яких покликані забезпечити досягнення максимальних позитивних результатів. До їх числа відносяться: дотримання законності; своєчасність реалізації; раптовість дій по виявленню злочинців і доказів; забезпечення належної взаємодії оперативного працівника і слідчого; дотримання конспірації.

Практика оперативно-розшукової діяльності виробила низку прийомів, направлених на запобігання від розшифровки конфідентів перед тими, що перевіряються або розробляються. Тактична суть цих прийомів полягає в тому, щоб ввести в оману тих, хто перевіряється або розробляється відносно того, звідки оперативним апаратам стало відомо про їх злочинну

діяльність. Прийоми зі створення у розроблюваних цього переконання можна об'єднати в три групи: вони викриті внаслідок власної необережності; вони викриті внаслідок випадкового збігу обставин; про вчинення ними злочину стало відомо від одного з їх співників.

Оперативно-розшукова інформація, отримана в ході проведення оперативно-розшукової діяльності, може служити підставою не тільки для порушення кримінальної справи або заведення оперативної справи, але і самостійного здійснення оперативно-розшукових заходів відносно осіб, схильних до вчинення злочинів, тобто в формі оперативно-розшукової профілактики.

Таким чином, тактика реалізації оперативної інформації на стадії порушення кримінальної справи є складовою частиною оперативно-розшукової тактики з особливостями притаманними процесу використання результатів оперативно-розшукової діяльності в інтересах кримінального судочинства.

Список літератури:

1. Російсько-український і українсько-російський тлумачний словник / За ред. Л.Г. Савченко. – Харків: Прапор, 1999. – 542 с. 2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей. – Смоленск. – Вып. 1. – 1895. – С. 65. 3. Якимов И.Н. Современное искусство // Административный вестник. – М. – 1925. – №4. – С. 12-23. 4. Белкина А.Р. Теория доказывания: Научно-методическое пособие. – М.: НОРМА, 1999. – 429 с. 5. Алексеев А.И., Синилов Г.К. Актуальные проблемы теории ОРД. – М., 1973. – С. 19. 6. Основы оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под общ. редакцией С.В. Степанова // Санкт-Петербургский университет. – СПб. – 1999. – 387 с. 7. Оперативно-розыскная деятельность: Учебник / Под ред. К.К. Горюхинова, В.С. Овсянникова, А.Ю. Шумилова. – М.: Инфра, 2001. – 350 с.

Надійшла до редакції 9.01.2002 р.

*В.М. Трубников, доктор юрид. наук,
професор каф. уголовного права и криминологии
Национального ун-та внутр. дел*

Частные тюрьмы: благо или обуза?

В Украине наблюдается устойчивая тенденция к росту преступности. Параллельно с этим возрастает количество случаев назначения наказания в виде лишения свободы. Как результат – неуклонно растет тюремное население. Это порождает долговременный дефицит «свободных» мест в тюрьмах и колониях¹. Решение обозначенной проблемы возможно двумя путями: частыми амнистиями с целью искусственного сокращения чис-

¹ Не обходимо признати, що лишення свободи в виді тюремного покарання новий УК України 2001 г. не передбачає. Учреждениями, исполняющими наказание в виде лишения свободы на определенный срок, ст. 63 УК является «исполнительное учреждение», ст. ст. 391, 392 УК говорят об «исправительном учреждении», ст. 391 УК – о «месте отбывания наказания лицом, осужденным к лишению свободы».